

P. HAMPARYAN'ın
Edebî ve Tedris Hayatının
45 inci Jübilesi

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ԳԵՐ. Հ. ՀՄԱՅԵԱԿ Ժ. Վ. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆԻ

(ԲԱԶՄԱՐԴԻԻՆ ՄԵԾԱԽՈՐ ՎԻԵՆՆԱԿԱՆ ՄԽԻԹ. ՎԱՆԱՏԱՆ)

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑԶԱԿԱՆ
45 ԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԹԻԻ

Գրեց՝ ԹՕԿՕ Յ. ԱՃԼՄԵԱՆ

O. AKTARYAN BASIMEVI • İstanbul

1947

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ԳԵՐ. Յ. ՀՄԱՅԵԱԿ Ժ. Վ. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆԻ

(ԲԱԶՄԱՐԴԻԻՆ ՄԵԾԱԻՈՐ ՎԻԵՆՆԱԿԱՆ ՄԻԻԹ. ՎԱՆԱՏԱՆ)

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑԶԱԿԱՆ
45 ԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԹԻԻ

Գրեց՝ ԹՕԿՕ Յ. ԱՃԼՄԵԱՆ

Տպագր. ՕՆՆԻԿ ԱԳՔԱՐԵԱՆ

Ի Ս Թ Ա Ն Պ Ո Ւ Լ

1947

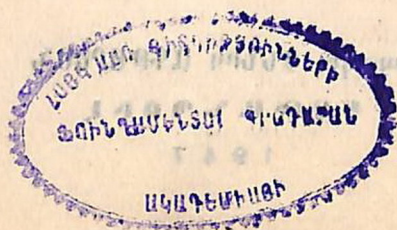
ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԲՆԱԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

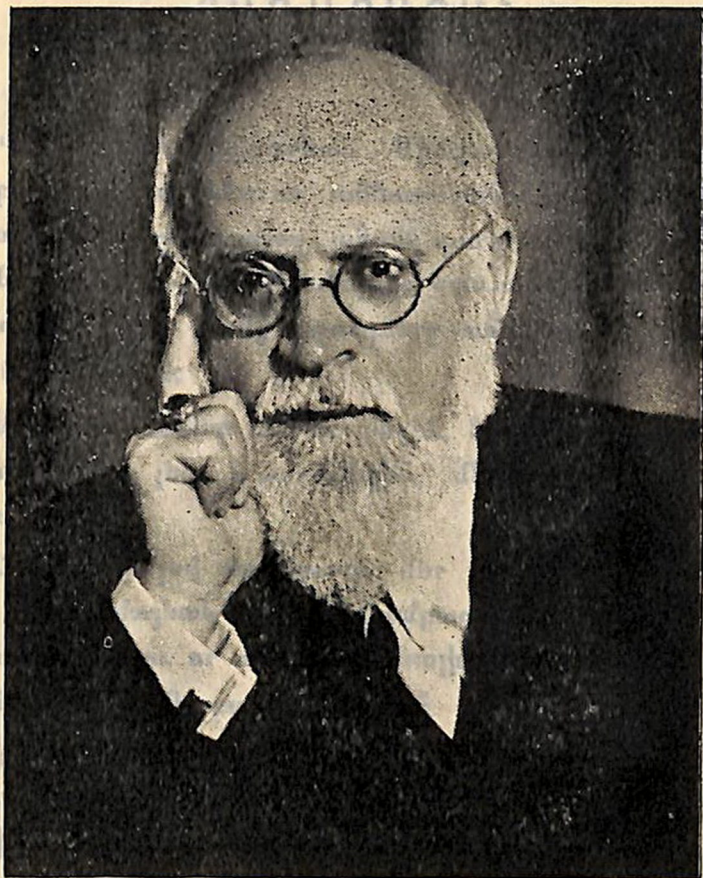
(ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ)

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԲՆԱԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

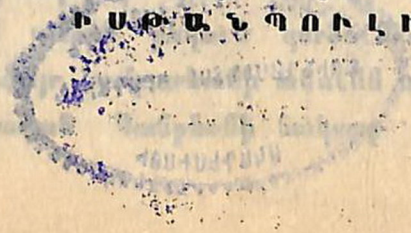
ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

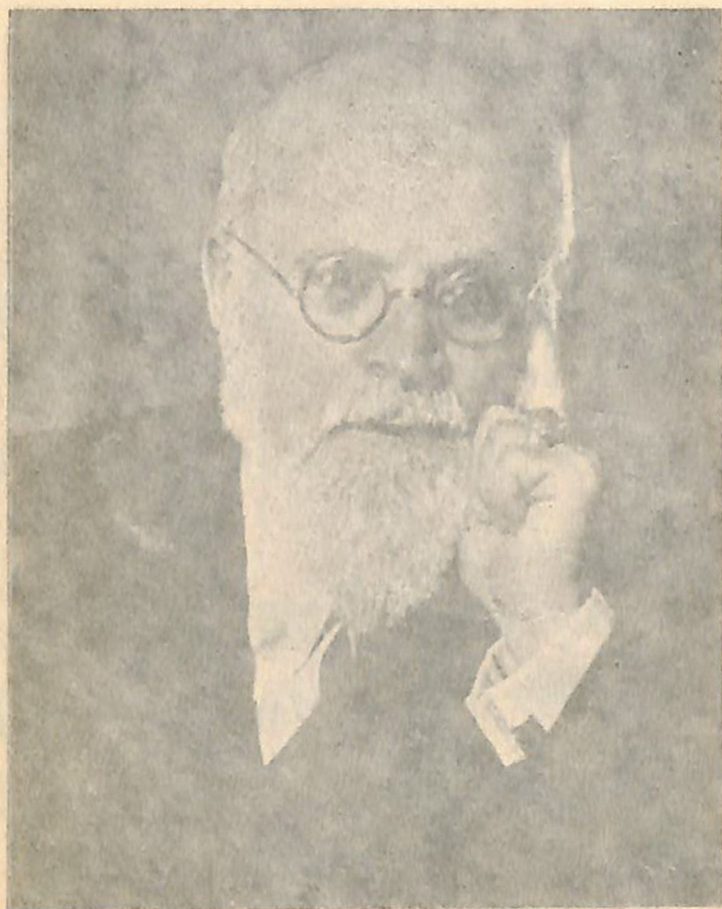
ՅՈՒՆԵՆԱՐ

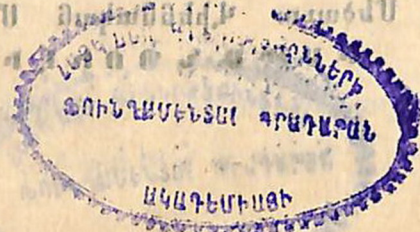
ԳԵՐՅԱՐԳԵԼԻ Հ. ՀՄԱՅԵԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Բազմադիր Մեծաւոր Վիեննական Միսիթարեան Հարց
Ի Ս. Բ. Ե. ԳՈՐԻԼԻ

8 U 6 F T P N L

ՀԱՅԿԱԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴՐՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ ԵՐԱՆԻՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԱՐԳԻՆ ԵՐԱՆԻՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԱՐԳԻՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Վիեննական Միաբարեան Միաբանութիւնը անցելոյն մեջ բազմաթիւ արժեքաւոր անհասկանութիւններ կը հաշուէ սրպէս լուսալիւր աստղ, անոնք դարեւու ընթացքին փայլեցան, հայ Գրին, հայ Մեակոյթին ծառայեցին, սերունդներ հասցուցին: Այսօր իրենց յաջորդները անվհաս կը յառաջանան նոյն ուղիներ:

Միաբարեանները ուր որ գացին, հոն կեանք սփռեցին, մեր ոսկեղինիկ լեզուն տարածեցին, մեր գրագրացները նոխասցուցին:

Մասնաւորելով մեր խօսքը մեր օրուան Յոբելեարին Գերլ. Հայր Հմայեակ Մ. Վրդ. Համբարեանի մասին, ուրախ ենք յայտարարելու որ ան ալ անցեալի տարբեր մը աչխառու ու հեղինակաւոր միաբանակիցներուն պէս բազմակողմանի հմտութիւն ունեցաւ, փորձ վարիչ, մօտաւորապէս կէս դար իբր դաստիարակ հազարաւոր աշակերտներ հասցուց, հայ լեզուին, հայ գրականութեան ու պատմութեան համար աշխատեցաւ, անխռնջ եւ ժիր գործող, շինարար, կրթական համեստ եւ վարչագէտ առաջնորդ մը եղաւ:

Հետագայ տղերքով պիտի ջանանք պատկերացնել այս մասնաւորական տնձին բեղուն գործունէութիւնը: Ապագայ պատմագիրը Հայր Համբարեանի անունն ալ հայ գրական եւ դաստիարակչական Պանթոնի նակասք ոսկեայ տառերով

ԿՐԻՏԻԿԵՑԵԿ: Մենք Մխիթարեան սաներս, հպտորս ենք Հայր Համբարեանով, վասնզի երկար տարիներ կրցանք օգտուիլ իր հմտութենէն եւ վայելել զայն մեր մէջ: Այսօր ան նոյն քափով եւ վնդակահանութեամբ նորահաս սերունդը կը հասցնէ:

Յարգանք եւ պատիւ՝ Ռահվիրայ Յոբելեարին:

ԹՕԿՈ Յ. ԱՃԷՄԵԱՆ,

(Մխիթարեան Սանույց Միույեան
Հիմնադիրն երէն)

Հիմնադիրներ (6)

1. Die erste Frage ist, ob die
 2. Die zweite Frage ist, ob die
 3. Die dritte Frage ist, ob die
 4. Die vierte Frage ist, ob die
 5. Die fünfte Frage ist, ob die
 6. Die sechste Frage ist, ob die
 7. Die siebte Frage ist, ob die
 8. Die achte Frage ist, ob die
 9. Die neunte Frage ist, ob die
 10. Die zehnte Frage ist, ob die

Երբ իմանալով իմ անհաշտ հայրիկի մասին
 իմ հայրիկի մասին իմ հայրիկի մասին
 իմ հայրիկի մասին իմ հայրիկի մասին
 իմ հայրիկի մասին իմ հայրիկի մասին
 իմ հայրիկի մասին իմ հայրիկի մասին

ՅՈՐԲԵԼԵԱՐԻՆ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԸ

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Ի Ի

Հ. Հմայեակ Վրդ. Համբարեան ծնած է էրզրում 1881 Յուլիս 1ին: Փոքր տարիքին ուշիմութիւնը, բարձրագոյն ուսման փափաքը և եկեղեցական վիճակը ընդգրկելու հակումը կ'երեւին: Նախակրթութիւնը ստացած է էրզրումի Փրէքներու վարած դպրոցը: Առաջին մրցանակով վարժարանը աւարտած 1892ին, փոքրիկն Գրիգոր (այս է իր աւագանի անունը) Վիեննա Մխիթարեան վանք կ'ուղեւորի, 14 տարեկանին իր մտքին արգասիքը ի յայտ կուգայ, ան անսխալ ուղղագրութիւն ունէր եւ դասական գրաբարի հմուտ եղած էր: Պատանի տարիքին մէջ իր երախայրիքը կ'արտադրէ «Բաջն Վարդան» անուն վէպ մը հրատարակելով («Խրախոյս») խմորատիպ պարբերաթերթին մէջ, զոր ինք և ընկերները կը հրատարակէին, ուսանողութեան շրջանին, ինչպէս աւելի վերջ «Ուսումնարան» եւ «Փօռնջ» շաբաթաթերթերու մէջ գողտրիկ եւ նրբահիւս բանաստեղծութիւններու, ինքնատիպ հանելուկներու շարքի մը կը հանդիպինք: Աւելի հասուն ուսանողութեան շրջանին պատմական եւ գրական վիճաբանութիւններու մէջ այնքան դժուարիմաց ոգի պարունակող բնաբաններ կը պաշտպանէր որ հակառակ կարծիք ունեցողներն իսկոյն կը համոզուէին: Պահպանողական չէր, այլ քննադատող եւ խիզախ, արդիւնք՝ իր խորաթափանց մաքին պրպտումներուն:

Իր ուսուցիչներն եղած են Այտընեան Աբրահայր, Հ. Գաբրիէլ Մէնէվիչեան, Հ. Անտոն Թիրոյեան, Հ. Բառնաբաս Պիլէզիկեան, իսկ աշխարհական ուսուցիչները ի մէջ այլոց լեզուագէտ Ռօզէնֆէլտ («Թիւրքիչէ Փոսթ»)ի արտօնատէրը), որ Լատիներէն կ'ուսուցանէր, Եորկիատիա էֆէնատի դասական Յունարէնը կ'աւանդէր, Տըլափորթ ֆրան-

Հ. Համբարեան իբր նախակրթարանի ուսանող
սերէն դաս կուտար: Աւելորդ է ըսել թէ Հայր Համբար-
եան այսպիսի քաջ ուսուցիչներու առաջնորդութեան տակ
հմտացաւ ոչ միայն հայերէնի, այլ նաեւ օտար հին եւ
նոր լեզուներու եւ արտաքին գիտութեանց:
Բարոյական աստուածաբանութիւնը, ձեռնհասօրէն լա-
տիներէնէ հայերէնի չլը թարգմանէր: Այս թարգմանու-
թենէն մինչեւ ցայսօր լատիններէնի անհմուտ կղերանոցի
աշակերտութիւնը կ'օգտուի:
Երջանկայիշատակ Այտընեան Ս. Բաբայր նախատեսած

էր Հայր Համբարեանի բացառիկ կարողութիւնը. աւարտական տարիներու փիլիսոփայութեան քննութեան մը ընթացքին անվերապահ գնահատանքը եւ խոր հիացումը կը յայտնէ «Ապրիս տղաս, Միաբանութիւնը քեզմէ շատ բան կը սպասէ» քաջալերական խօսքերով, իրօք ալ Միաբանութիւնը այսօր Գաթընճեաններու, Յ. Տաշեաններու, Այտընեաններու, Մենէվիշեաններու, Ակինեաններու կարգին է. Համբարեանով ալ կրնայ պարծիլ: Որքան որ Հայր Համբարեան անոնց պէս ստուար հատորներ չկրցաւ արտադրել, վասնորի վարդապետ ձեռնադրուելէ երեք տարի վերջ, Մայր Վանքը ձգելու ստիպման հարկին տակ էր, Միաբանութիւնը շատ կենսական պարտականութեան մը կոչած էր զինքը, սերունդներ հասցնել, դաստիարակի պակասը իսթանպուլի և Իզմիրի վարժարաններու մէջ ղգալի էր, երիտասարդ տարիքին մէջ. արդէն ուսուցանելու ձիրքը է. Համբարեանի քով տեսնուած էր: Ուսուցչական ասպարէզը կրնանք ըսել թէ պատճառ հանդիսացաւ որ Վիեննական Միթիթարեան գրադարանը զրկուի Հայր Համբարեանի հատորներէն, սակայն միւս կողմէ անդուլ անդադար, մեղուաջան աշխատութեամբ հազարաւոր սաներ հասցուց: Անկեղծ ըլլալու համար խոստովանինք որ Մեծաւոր Հօր բազմակողմանի հմտութիւնը իր սակաւաթիւ գրութիւններէն չենք կրնար դատել. մենք վըստան ենք որ մօտաւոր ապագային, դաստիարակչական ծանր եւ յոգնեցուցիչ լուծէն ձերբազատուելէ վերջ պիտի կարենայ նորանոր գործեր արտադրել: Ուսման չըջանը փայլուն կերպով աւարտելէ յետոյ Թոռնեան ընդհանուր մեծաւոր իւ Թագադիր Աբբայի օրով, ձեռամբ Լէմպէրկի (Բոլոնիա) առաջնորդ Յովսէփ Արք. Թէոդորովիչի Հայր Համբարեան վարդապետ կը ձեռնադրուի 1904ին: Իսկոյն վանքին կղերանոցին մէջ իբր ուսուցիչ պաշտօնավարել կը մկսի, 1906էն սկսեալ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի խմբագրապետութիւնը ամբողջ երեք տարի կը վարէ, բանասիրական, գրական, մատենագրական կարեւոր յօդուածներ կը

4. Համբարեան Խմբագրապետ (Հանդէս Ս.մսուրեայի)

ստորագրէ, մասնաւորաբար Փաշտոս Բիւզանդացիի եւ Մովսէս Խորենացիի մասին երկար ուսումնասիրութիւններ, պատմական ու ժամանակագրական ճշգրտման կ'ընէ. կարեւոր եւ որոշ տուեալներու վրայ հիմնուելով: Ճիշդ այդ ջրջանին կը սկսի ստուար գործի մը պատրաստութեան «Հայոց Պատմութիւն»ը որ ցարդ դժբախտաբար կիսատ մնացած է: 1909 թուականին Իսթանպուլի Մխիթարեան վարժարանը ուսուցչութեան կը կոչուի եւ այսպէսով, գըլխաւորաբար աղբիւրներու չգոյութեան պատճառաւ, չի կըրնար ամբողջացնել այս երկարապատում երկասիրութիւնը, հակառակ իր անսպառ կորովին: Վիեննա գտնուած վերջին տարին Հ. Համբարեան գերմաներէնէ մաքուր հայերէնի

կը թարգմանէ Գիւտ'երեկի «Բիւզանդիոն և Պարսկաստան» պատմական ուսումնասիրութիւնը: Իսթանպուլ տըպուււթ է «Կեսար Ագրիպպա» վէպը, որ իբր դասագիրք ալ գործածուեցաւ տարիներով: Նրեք տարի, ապինքն 909—912 Իսթանպուլի դպրոցը իբր ուսուցիչ պաշտօնավարելէ վերջ, 1912ին Իզմիրի համանուն կըթարանը կը փոխադրուի գործակալի և ուսուցիչի կրկնակ հանգամանքով: Հոն եւս ամբողջ ինը տարի անդուլ կ'աշխատի եւ ամէնուն գնահատման տարկայ կը դառնայ, իբր յարաշարժ երիտասարդ, բազմաթիւ ձեռնարկներու ազդակը կը հանդիսանայ. մշտկութային, գրական, թատերական շարժման մեծ զարկ կուտայ և կը հեղինակէ հետեւեալ թատերերգութիւնները, «Մանուէլ Մամիկոնեան», «Արշակ Երրորդ» (մեծապէս գերադանց քան Մ. Պէշիքթաշեանին հոմանուն գործը) «Զգեստին Դերը» (զաւեշտ), «Գոճա Ալի», «Ակամայ Աւաղակ» եւայլն, եւայլն: Գերմաներէն տրամ մըն ալ կը գրէ Unschuldig Verurteilt զոր յետոյ Հայերէնի ալ կը թարգմանէ «Անմեղի մը Դատապարտութիւնը» խորագրին տակ: Վերոյիշեալ թատերերգութիւնները Իզմիրի Իսթիթարեան ուսանողութեան կողմէ ներկայացուցուած են, նոյնիսկ մի քանին երկիցս կրկնուած:

Հայր Համբարեան Միսթարեան Միաբանութեան 200 ամեակի առթիւ հրատարակուած «Յուշարձան»ի մէջ ալ պատմական դեղեցիկ յօդուած մը ստորագրած է: Իզմիր պաշտօնավարած միջոցին Թուրքեանի հրատարակած «Աշխատանք» թերթին և Մամուրեանի «Դաշինք» լրագրին աշխատակցած է: Նմանապէս Իսթանպուլի օրաթերթերուն և պարբերաթերթերուն ալ իր աշխատութիւնը բերած է. «Փամաճակ»ի, «Նոր Լուր»ի, «Շանթ»ի և մանաւանդ «Հայ Կին»ի գրական, պատմական և բանաստեղծական գրութիւններ տուած է:

Անվերապահ կրնանք ըսել թէ մեծարգոյ վարդապետին դաստիարակչական ու հրատարակչական բեղուն գործունէութիւնը Իզմիրէն կը սկսի, հակառակ իր կրկնակ

յողնեցուցիչ պաշտօններուն, իր պարապոյ ժամերը յուժ-
պէտա չէ վատնած, զբաղած է բանասիրական հրատարա-
կութեամբ լրագիրներու աշխատակցելով և կամ դպրոցին
յատուկ յառաջդիմութեան համար նորանոր ծրագրեր որո-
հացած է։ Զանք թափած է իր պատկանած ազգին, երկ-
րին ու համայնքին զարգացած, կատարեալ, առողջ սե-
րունդներ ու տարրեր հասցնելու։ Մայր Վանքը իր ու-
շադրութենէն չի վրիպեցներ Հայր Համբարեանի տենդա-
գին աշխատանքը յօգուտ իր ցեղին։ Ի վարձ անոր եր-
կարամեայ բարւոք ծառայութեան 1921 թուականին կըր-
կին անգամ Իսթանպուլի վարժարանը կը փոխադրուի իբր
Պատուցիչ, քիչ ատենէն տնօրէնութեան դժուարին և ծանր
պաշտօնը Հայր Համբարեանի կը վստահուի այնպիսի դժն-
շակ պարագաներու ներքեւ, ուր դուրսէ ուրիշներ խուսա-
սափէին այդ շրջանին սոյն կենսական պատասխանատուու-
թեան լուծին ենթարկելու իրենց պարանոցը։

1922 թուականին Իսթանպուլի Ռիթարեան Հաս-
տատութիւնը արդէն մեծ յեղաշրջման մէջ էր. Հայր Համ-
բարեան աջ բազուկ ունենալով Հ. Սարգիս Վրդ. Բարո-
յեանը, զօրաւոր ուսուցչական կազմով մը դպրոցը վերըս-
տին ամուր հիմերու վրայ կը դնէ, զանազան նորութիւն-
ներ կը ներմուծէ, երաժշտական, գեղարուեստական, թա-
տերական, մարզական շարժումներուն ոյժ կուտայ նիւ-
թական մեծագոյն զոհողութիւններով։

Հնամենի ու խարխուլ դպրոցին չէնք փոխելու վտան-
գին տակ կը գտնուէր, խիզախ որոշումով մը նորակերտ
արդիական չէնք մը կը շինէ։ Լիսէի բարձրացումի արտօ-
տօնութիւնը կրթական Գործավարութենէն չուշանար.
այսպէսով տարուէ տարի դպրոցը կը յառաջդիմէ և այս-
օրուան նախանձելի մակարդակին կը հասնի 25 ամեայ
տքնաջան աշխատանքէ մը վերջ։ Մանկապարտէզ, նախա-
կըրթարան, միջնակարգ և լիսէ աշակերտութեան համա-
դումարը մօտաւորապէս 550 է, թիւ մը զոր Միթարեան
Վարժարանը, թէ հոս և թէ այլուր երբեք չէ կրցած ու-

նենալ և ոչ ալ այս ժողովրդականութիւնը չահած, արդիւնք՝ համազգային անլիբրապահ գնահատման և խոր փառումին հանդէպ այս ժրաջան Մխիթարեաններուն:

Ակներեւ է որ Հ. Համբարեան ամենամեծ բաժինը ունեցած և զօրեղ ազդակը հանդիսացած է այն համակրանքին զոր Միաբանութիւնը կը վայելէ, որովհետեւ իր օրովն է որ կառուցուեցաւ Մխիթարեան Լիւէն, իր օրովն է որ յարկաբաժին մը շինուեցաւ, իր օրովն է որ յիսունէ աւելի նոր խանութներ մէջտեղ կ'ելլեն, բաւաժներ կը կառուցուին, բազմաթիւ տուններ ու կալուածներ նորոգուելով կորուստէ կը փրկուին, վերջապէս իր չրջանին է որ Միաբանութիւնը կէս միլիոն ոսկիի արժէքով հոյակապ նոր սինէմայով մը կ'օժտուի, իր հեռատես խոհականութեամբ կարուկ որոշումով, հասութարքեր կալուած մը եւս կ'աւելնայ, որ 20 տարի վերջ Միաբանութեան սեպհականութիւնը պիտի դառնայ:

Այս վերջին ամիսներս մինչեւ ցարդ չիրագործուած շինութիւն մըն ալ վերջ գտաւ: Հայր Համբարեան իր վախճանեալ միաբանակիցներուն յարգանքի և երախտական տուրքը մատուց կառուցանել տալով փառաւոր ու մեծարժէք դամբարան մը Շիշլիի դերեզմանատան մէջ: Հարկ կա՞յ ըսելու որ արդէն 1925ին, կեդրոնը ի նշան գոհունակութեան զինքը վանատան Մեծաւոր կարգած էր: Իսկ 1927 թուականին Պէյրութի կաթողիկոսարանը իսթթանպուլի Պատրիարքական Փոխանորդ և Տրապիզոնի առաջնորդ Նազլեան Գերապ.ի ձեռամբ Հ. Հմայեակ Վրդ. Համբարեանի Մայրագունութեան աստիճանները շնորհած էր: Այսպէսով կրօնական իշխանութիւնք քսան տարիներ առաջ, ըստ արժանւոյն պատուած են քաջ ծիսագէտ, հմուտ պատմաբան, գրաբարագէտ, բանաստեղծ ու հայկաբան Մեծաւոր Հայրը: Ի մէջ այլոց Օրմանեան Պատրիարք ևս իր սքանչացումը և համակրանքը յայտնած է քանիցս Հ. Համբարեանի յղած մտերմիկ տողերով:

Իսկ նուազ չէ թիւը այն անձերուն, գրագէտ, հրա-

պարակագիր, բժիշկ, վաճառական և այլոց, որոնք միշտ գովասանքով արտայայտուած են, իսկ իր նախկին սաներուն սրտաբուխ զգացմանց կենդանի վկաներն ենք մենք, ամէն առթիւ:

Գերյարգելի վարդապետին արտադրածներէն գուցէ ամենէն կարկառունը իր քրտնաթոր աշխատութեան վաստակը կազմող Գերմաներէ-Հայերէն ընդարձակ բառգիրքն է, գործ մը որ եօթը տարիներու շրջան մը բոլորելէ վերջ աւարտած է և որ հայերէն լեզուի ամբողջ ճոխ բառամթերքը ցայտուն կերպով մեկնաբանուած ու կուտակուած է: 1936ին սկսած աշխատութիւնը հազիւ 1943ին վերջերը կրցաւ աւարտել: Պարագաներու բերամբ ցարդ անտիպ մնացած այս հսկայ բառարանը, լիայոյս ենք որ մօտ ատենէն վիեննայի Մայր Վանքի նշանաւոր տպարանէն լոյս տեսնէ: Այս մեծածաւալ գործը, իր տեսակին մէջ գլուխ գործոց մըն է, նուիրուած ապագայ սերնդեան յարգելի Յոբելեարին կողմէ:

Ինչպէս որ 80 տարիներ առաջ վիեննական Միխիթարեան վարդապետներէն Հ. Մաղաքիա Սամուէլեան արթնամտութիւնը ունեցաւ Իսթանպուլի կալուածահողը գնելու, կտրուկ որոշումով մը, որով անոր անունը երախտեօք եւ յարգանօք կը յիշուի և դարեր պիտի յիշուի, այնպէս ալ Հ. Սամուէլեանի առընթեր իբր անոր գործը լրացնող, կալուածները արգիւնաւորող, շինարար, վարչագէտ ևս առաւել վարժ դաստիարակ, ներհուն գրագէտ, պատմաբան ու աստուածաբան այն յաւէտ պիտի յիշուի:

Անցելոյն մէջ Գաթըրճեաններ, Սամուէլեաններ, Յովնանեաններ, Այտընեաններ, Գալէմբեարեաններ, Տաշեաններ ու Մէնէվիշեաններ որպէս լուսաւիր աստղ փայլեցան հայ գրական երկնակամարին վրայ և մեր համայնքը երախտեօք կը յիշէ անոնց անմահ անունը: Այսօր, մանաւանդ Իսթանպուլի Հայութիւնը, ըստ արժանւոյն կ'ընծայէ պատիւը սրտաբուխ արտայայտութեամբ տօնելով անոնց յաջորդ Հայր Հմայեակի 45 ամեայ Յոբելեանը և կը

մաղթէ անոր երկար և երջանիկ տարիներ, խնդրելով Աստուծոյն որ արժանի ըլլայ Ան կառարնելու նաև իր ոսկեայ և ադամանդեայ յորեկեանները չըջապատուած իր սիրատուն սաներով և տաքցած Մխիթարեան Միաբանութիւնը սիրողներու ջերմ շունչով:

Փառք և Պատիւ Անոր:

31.3.947

ԹՕԿԾ Ե. ԱՃԷՄԵԱՆ

U D O T

ԳՐԱԿԱՆ ՆՇԽԱՐՆԵՐ

ՅՈՐԵԼԵԱՐ

Հ. ՀԱՅԵԱԿ ՀԱՄԲԱՐԵԱՆԷ

Հ. ՀԱՅԵԱԿ Հ. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆԷ
Երևան, 1925
Գրք. Գ. Գ. Գրք.

រាជរាជរាជ រាជរាជ

រាជរាជរាជ

រាជរាជរាជ រាជរាជ ២

Մ Ա Յ Ի Ս

Կը տեսնեմ քեզ
Պատուհանէս.
Գողթիկ Մայիս,
Ինձ կը նայիս,
Չեմիսն քեքեւ,
Հրեշտակ անքեւ.
Տեղքդ սիրուն,
Շունչդ զարուն.
Աչերդ գեղունիս,
Արեգ գլուխդ.
Հուր բոց վարսեր,
Բերան վառ սեր,
Աչքերդ կուռ,
Շրթունքդ նոռ,
Մասներդ շուշան.
Բարեկերպան,
Ճակսիդ պրսակ
Տեք քիւր տեսակ
Ծաղիկներե
Յօրիներ ե:
Հազար երանգ,
Պերճ զարդարանք
Գեղեցկօրեմ
Կը զարդարեմ
Արքայական
Բու պատմունան:

Երկնականաւ
Քեզի հաւաւ
Միշտ կապուսակ.
Ոտքերդ յակ
Կանաչագեղ
Գորգ անկէ տեղ:
Մարդիկ ողջոյն
Կուսան ողջոյն
Աստուածային
Վեհ Դշուոյն:
Սարեկ, սոխակ
Վարդ ու մեխակ
Թուփեմ ծառեմ
Քեզ մեծարեմ:
Ճանճն ու մեղուն
Թիքեմ շողուն
Կը խայտաւ յար
Քեզ սիրահար:

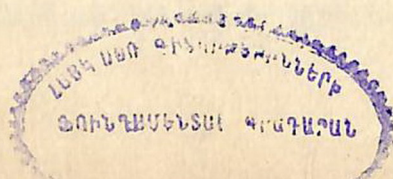
* *

Աւա՛ղ սակայն
Չեմ կեանքի երկայն.
Վարդի անխ
Վա՛ղ քարշամխ.
Վարդերուն հեռ
Կ'ըլլաս անհեռ:

Հ. ՀԱՍՅԵԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՀԱՄԱՐԵԱՆ

(«Հայ Կին» 16 Մայիս 1929

ԹԻԼ 10, Թ. Տարի)

A 11
59730

(Հանգ. Հ. Եղիշէ Կաթթանեանի ազգականներէն
միոյն ամուսնութեան առթիւ գրի առած է
յարգելի Յորելեար Վրդ.ը 1910 թուականին)

Ոսկեղեն սիրոյն իբրեւ գրասական
Այսօր կապուեցան ամոյժ պատուական
Կրօնեցաւ ուխտից դաշինք մշտաւ
Հիմեկեան մաքուր սեղանին առջեւ
Իցի՛ւ զոյգդ ազնիւ Ձեր փառքին ծաղիկ
Անէր սուրբ սիրոյն շուքով խաղաղիկ
Էւ սպազայի երկիրն հեռաւոր
Բացուէր Ձեզ համար դրամիս փառաւոր:
Կենաց նոր ուղին զոր դուք կոխեցիք,
Համայնապատկեր մըն է գեղեցիկ,
Ձոր մաղքեմ վաղիզ զըսարք եւ անցաւ
Միեկեւ պանուիք ոսկի պատկար:

Հ. ՀԱՅԵԱԿ ՎՐԴ. ՀԱՄԱՐԵԱՆ

7 Դեկտ. 1910

ՍԱՐԵԱԿՆ ՈՒ ՃՆՃՂՈՒԿԸ

(Ա Ն Տ Ի Պ)

Ի՛նչ անպաճոյճ զգես պարզուկ
Հագած եւ դուն բշուառ ճնճողուկ.
Զունիս փեսուր Վը գունագեղ.
Ո՛րչափ խոսան եւ այդ քու ցեղ:

Այսպէս ճոռոռողէր սարեակը գուարբ,
Երբ ճնճողուկին հեռ ինկաւ ի քակարդ,
Թոչնորար դրաւ սարեակը վանդակ,
Զի տեսնէր սիրուն, ծայրն ալ անուշակ:

Մինչ ճնճողուկն անգարդ եւ աներաժիշ
Երձակեց վարել ազատ կեանքը միշտ:
Մեր ճնճողուկն ուրախ երբ բարձրացաւ օդ,
Սարեակը երգեց այս երգը ցաւոս:

Ազատութիւնս քանկագին
Թե՛ ստանաւ եւ վերսին,
Գեղ ու պերճանք յօժարական
Նոյնին համար եւ զոն կուտաւ.
Հաւ ե ըղլալ ազատ ճնճողուկ
Քան թե՛ սարեակ այլոց ստուկ:

Հ. ՀԱՍՅԵԱԿ ՎՐԴ. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ

ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՑԻԿ ԿԻՆԵՐ

(ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ)

Թերեւս հետաքրքրական ըլլայ «Գեղեցկութեան թափոններու» այս ժամանակամիջոցին մէջ յետադարձ ակնարկ մը նետել նախկին ժամանակներու ամենագեղեցիկ կանանց վրայ:

Հին Յոյները, մինչ մէկ կողմէն կը ձգտէին ճշմարտին ու գեղեցկին համեմատել, միւս կողմէն հոգ կը տանէին բնական ու պարզ եղանակով կնոջ մարմինը խնամելու: Մաքուր օդ, պիւրին մարզանք, թոյլ ու արուեստական հագուստ, ուրախութիւն, պերճանք կանացի գեղեցկութիւնը հասցուցին կատարելութեան: «Յոյն կնոջ պէս գեղեցիկ» բացատրութիւնը ցայսօր կը տրուի արտայայտելու համար կանացի դասական գեղեցկութիւնը:

Ասպասիա ծնած է Միլէս, նշանաւոր էր իր գեղեցկութեամբ: Երբ Աթէնք եղաւ, իր շնորհներով հրապուրեց քաղաքին բարձր դասակարգի անձերը, նոյնիսկ Սոկրատ անոր խօսակցութիւնը լսելու համար այցելութեան գնաց: Պերիկլէս մինչեւ իսկ իր յնովմէն բաժնուեցաւ ամուսնաւ նախ իր համար Ասպասիայի հետ (445): Ասիկա Պերիկլէսի մահէն վերջ կարգուեցաւ հարուստ Լիւսիկլի հետ, ապա շարունակեց իր շուայտ և անառակ կեանքը, երբ Լիւսիկլէս ալ մեռաւ: Ուրիշ Ասպասիա մը եւս կը յիշուի «Միլտոյ» (չպարուող) անուան ներքեւ: Փոքր կիւրոսի սիրուհին էր նախ և ապա Արտաշէս Բ-ի կանանոցին ամենաչքնաղ ծաղիկներէն մին եղաւ, երբ կիւրոս կունաքսայի ճակատամարտին մէջ իր եղբորմէն սպաննուեցաւ (401): Եգիպտոսն ալ ունէր իր գեղեցկուհին յանձին Հատասու զէխոյին:

Երեք հազար տարի վերջ տակաւին կը հնչէր Եգիպ-

տոսի մէջ իր գեղեցկութեան համբաւը: Հաստատու, ինչպէս հասարակօրէն բոլոր գեղեցիկ կիները, սաստիկ շռայլ էր: Իր խրացները պճնելու համար կը գործածէր ամենաթանկագին քարերը: Թերեւս աւելի գեղեցիկ. յայց նուազ շռայլ էր Աննիբալի քոյրը, չքնադագեղն Սալամբայ: Ասոր պատմութիւնը գրած է նշանաւոր վիպասան Ֆլուպէր, պատկերացնելով Կարքեդոնի կեանքը: Որո՞ւն ծանօթ չէ Նզիպատոսի թագուհիներուն տիկինը, հրաշագեղն Կղէոպատրա: Ասիկա 17 տարեկան էր և իր հօր հրամանով դահակից որոշուած էր 13 ամեայ եղբօր, Պտղոմէոսի: Սակայն այս վերջինին խնամակալները զինքը մերժեցին: Կղէոպատրա դիմեց Կեսարի և ասիկա երիտասարդ աղջկան գեղեցկութենէն հրապուրուած հաստատեց զայն զահին վրայ: Կեսարի սպաննուելէն վելջ Անտոնիոս զօրավարը պատասխանատուութեան կանչեց Կղէոպատրան, վասնզի թագուհին ըստ երեւոյթին Կեսարի սպանիչներուն կողմը բռնած էր: Հաջիւ թէ թագուհին իր ամենաձոխ զարդերով երեւցաւ, նոտնիոս տկարացաւ և Կղէոպատրայի թակարդին մէջ ինկաւ: Նոյն կերպով ուզեց կապել նաև Ոկտաւիան Աւգոստոսը: Բայց երբ տեսաւ որ ասիկա անտարբեր մնաց իր շնորհներուն առջեւ, ինքզինքը իժի մը թունաւորել տուաւ և մեռաւ (30 Ք. է առաջ):

Յիշատակենք նաև գերմանացի թունակետան, Արմինիոսի կինը: Հայրը անձամբ մատնեց իր աղջիկը Հռոմայեցւոյ, և հպարտ կինը իբր յարգանքի առարկայ Հռոմի փողոցներուն մէջ շրջեցուցաւ նախանձն ու կարեկցութիւնը զրգռելով Հռոմայեցի կանանց, որոնք սեւահեր ըլլալով կը հիանային գերմանուհւոյն խարտեաչ գանգուրներուն վրայ (17 Ք. է առաջ): Դրուպատուրներու և Միսնէզէնկէրներու (սիրոյ երգիչ) ժամանակամիջոցը կանացի գեղեցկութեան յաղթանակն էր որ կը պանծացուէր:

Դեղեցկութեան գովեստը կը հնչէր ամենուրեք, երգչին խառնուածքին համեմատ, կրակոտ ու բուռն, մոլեգգին և կրքոտ, մեղմ ու փափուկ, յանդուգն ու յայրատ

երգերու մէջ։ Որքա՞նք գեղանի եղած ըլլալու է Փեթրարք-
չայի Լաւրանէ իր հնչեակներուն և տաղերուն մէջ (Can-
zonę) Իտալացի մեծ բանաստեղծը կը պատմէ թէ ինչպէս
սիրահարեցաւ այդ կնոջ, առաջին իսկ տեսութեան (1327
Ապրիլ 6, Աւագ Ուրբաթ օրը)։ Լաւրա, ըստ նոյն Բեթ-
րարքայի, ամուսնացաւ մարքիզի մը հետ, որուն պար-
գեւեց 11 զաւակ։ Գեղեցկութիւնը տարփողելու մէջ ժա-
մանակին մեծ բանաստեղծներուն հետ կը մրցէին նաեւ
մեծ նկարիչներ, Դիցիան, Ռուպէնս, Ռաֆաէլ, Վելաս-
կոէզ և այլք։ Մեղամաղձոտ թախիծը միացած մոլեկան
ուրախութեան հետ — ներգաշնակութիւնը չմիաբանու-
թեան հետ — այս կանացի տիպարներուն զրաւիչ և հմա-
յող ձգողական ոյժ մը կուտայ։ Թերեւս ոչ մէկ կին գիտ-
ցած է իր մազերով այնպէս մը զարդարել ինքզինքը, ինչ-
պէս Սպանիացի գեղունին։ Սիկա ինքնայատուկ կերպով
կը պճնէ իր կ'արարանքը երկար ու մետաքի պէս փափուկ
ու փայլուն մազերովը։ Ինչ զգլխիչ գեղեցկութեան տէր
եղած ըլլալու էին Գարմէն մը, Ռոզինա Սիվիլացի մը,
հասարակ ժողովրդեան խաւերէն սերած։

Հանրածանօթ են Դադլիոյ գեղունիները։ Տիանա տը
Փուլաթիէ, Լուիզ լա Վալիէս, Մարքիզ տը Փոմփատուր,
Նինօն տը Լանգլօ, Ժիւլի Ռէզամիէ և այլն։ Տիանա տը
Փուլաթիէ իր դարէն շատ աւելի յառաջագէմ էր։ Այնպիսի
ժամանակ մը, յորում պաղ ջուրի գործածութիւնը անծա-
նօթ էր, առաւօտ կանուխ կ'ելլէր, պաղ ջուրի լողանք մը
կ'ընէր և ապա երկար ձիավարութիւն մը կը կատարէր։
Պոռյոնէն դառնալէն վերջ, իր ընդհատած քունը յառաջ կը
տանէր։ Պրանթոմ (✠ 1614) իրեն համար ըսած է. «Տիան
տը Վալիէր այնպիսի ցանցառ գեղեցկութիւն մը ունի, որ
20 մղոն սանձարձակ ձիավարութիւնէ մը վերջ իսկ իր հմայ-
քը չի կորսնցներ։ Լուիզ լա Վալիէս, Լուիզ ԺԴ.ին սի-
րուհին, հրապուրիչ էր և դժբախտ միանգամայն։ Թէ-
պէտ ինքը թագաւորին մոլեգին ու անձնուէր սէր մը կը
տածէր և անոր չորս զաւակ պարգեւած էր, սակայն իր

ապօրէն վարքն ու կենցաղը կը տանջէր իր խելճը և կը դառնացնէր երիտասարդութիւնը: Վերջ ի վերջոյ զրկուեցաւ նաև թագաւորին շնորհէն Փոմփատուրի խորամանկութիւններով և քաշուեցաւ վանք մը, ուր կնքեց խաղաղութեամբ իր կեանքը: Բոլորովին տարբեր նկարագիր ունէր Փոմփատուրի մարքիլը: Գեղեցիկ, խելացի, բայց անխիղճ էր: Լուի Ժն. թագաւորին վրայ շատ գէշ ազդեցութիւն մը բանեցուց: Թէպէտ իր տարիկան ծախքը երկու միլիոն ֆրանքի զը հասնէր, սակայն եւ այնպէս կըրցաւ վեց տարուան մէջ 20 միլիոնի գումար մը դիզել: Ողբերգական վերջ մը ունեցաւ Նինօն աը Լանլգօ, որ նշանաւոր գեղեցկութեան հետ հոյակապ միաք մը ունէր: Ազատ սէրը նախընտրեց ամուսնական կապէն և թաթաւեցաւ աշխարհի տիղմին մէջ: Իր զաւակներէն մին Վիլլիէ մարքիլը սիրահարեցաւ իրեն և ասճնասպան եղաւ, երբ իմացաւ թէ մայրն է: Իրական կրկնութիւն սփինքսի յաղթող էտիպի առասպելին: Նինօնի ծերութիւնն անգամ չկրցաւ եղծանել անոր գեղեցկութիւնը, բայց խաւարեցուց աչքերը: Աղքատ ու թշուառ մեռաւ նա: Յաճախ գեղեցիկ կանանց և վայելչասէր արանց ընկերութեան մը մէջ կը հնչէր քնարի մը ձայնը: Կոյր Նինօնն էր, որ վարագոյրի մը ետեւէն դուրս կը թափէր իր վիշտերն ու տխրութիւնը:

Ժիւլի Ռէգամիէ մաքուր և ազնիւ տիպար մըն էր գեղեցկութեան. անիրաւ տեղ զայն կ'ամբաստանեն իբր նաբոլէոնի սիրուհին: 1811ին աքսորուեցաւ Գաղղիայէն և կայսրութեան անկումէն վերջ դարձաւ հայրենիք: Իր տունը ժողովավայր եղաւ մտաւոր և բարձր դասակարգին: Յայտնի է որ գեղեցկութեան ամենամեծ ազդակ մըն է նաև զգեստը: Ամենասիրուն կերպարանքն ու ամենաբարեձեւ ու չափակեցալ մարմինը իրենց հրապոյրէն բան մը կորսնցնելու էին այնպիսի ժամանակ մը, յորում կտցաւոր կռիւկներ, քողեր, վզնոց, եղջերաւոր վարսայարգարումներ և զանգակատան ձեւով լայնանիստ գլխարկներ հրապարակի վրայ էին: Անգլիոյ նշանաւոր գեղեցկուհիներէն

մին Տորոթի Սիտնէյ, աւելի ճաշակաւոր դարու մը մէջ
ապրելու բախտն ունեցաւ: Իր մահէն երկար տարիներ
վերջն իսկ Վալլէրի բանաստեղծութիւններուն մէջ անոր
յիշատակը կը գովաբանուի: Վան Տիք նկարած է Սիտնէյի
պատկերը, որ կը պահուի Լոնտոնի գեղեցկութեան գաւի-
թին մէջ: Կանոնաւոր դիմագիծ ոգեւորուած հրաշագեղ աչ-
քերով և հովանաւորուած ոսկեթել ծամբերով: Լայնեղր
գլխարկ մը կը շրջանակէ սիրուն դէմքը: Ապացուցուած
ճշմարտութիւն է թէ նշանաւոր գեղեցկութեամբ օժտուած
կանայք շատ ցանցառ է թէ երջանիկ հղած ըլլան միշտ:
Օրինակ Լատի Համիլթըն: Ասիկա թէպէտ աղքատ ու
խեղճ ծագում ունէր, բայց իր արտակարգ գեղեցկութեան
շնորհիւ շուտով Լոնտոնի բարձր դասակարգին ուշադրու-
թիւնը գրաւեց: Դժբախտաբար շուտով խաւարեցաւ իր
աստղը: Իր սիրահարին, Նիլսըն ծովակալին մահէն վերջ,
ստիպուեցաւ Գաղղիա փախչիլ, վասնզի կարող չէր վճարել
ծանր ծանր պարտքերը: Հոս այլեւս բախտը չժպտեցաւ և
Համիլթըն մեռաւ թշուառ վիճակի մէջ:

Բաղմատիւ եղած են հայ կանանց մէջ ալ գեղեցկու-
թեան չքնաղ տիպարներ: Տիգրան թագաւորին կինը Տիգ-
րանուհի իր վայելչութեան և շքեղութեան համար Ափղա-
հակի կանանց տիրուհի կարգուեցաւ: Որո՞ւն ծանօթ չէ
թագուհիներու ամենագեղեցիկը և գեղեցիկներու մէջ ամե-
նաանխիղճ կինը Փառանձեմ: Այս կնոջ սիրահարեցան Գնել
և անոր եղբայրը Տիրիթ և Արշակ Գ. թագաւորը: Տիրիթ
քսութեամբ սպաննել սուաւ Գնելը և ինքն ալ սպաննուե-
ցաւ Արշակէն, որ տիրացաւ գեղանի Փառանձեմի: Նուազ
գեղեցիկ չէր Համագասպուհի Մամիկոնեան, որուն մարմ-
նոյն սպիտակութիւնը ձիւնի ճերմակութեան հետ կը հա-
մեմատէ Բիւզանդ: Այս կինն ալ զժրախտ վախճան մը
ունեցաւ, ինչպէս Փառանձեմ: Կը յիշատակուի Շուշան,
կին Գրիգոր Պահլաւունիի և մեծ մայր Գրիգոր Մագիստ-
րոսի, իբր գեղեցիկ և բարեպաշտ միանգամայն: 30 ամեայ
քաջուեցաւ վանք: Գրիգոր Դերենիկ Վասպուրականի իշ-

խանին կինը Տիկին Սոփի կը նկարագրուի Թովմաս Արծ-
րունիէն իբր խելացի մայր և գեղեցիկ կին իր բառերով
«անհամեմատն ի կանայս և արփիագեղ»։ Ղազան խան, ըստ
օտար պատմիչներու վկայութեան, ամէն կողմ զործակալ-
ներ զրկած էր իրեն գտնելու ամենագեղեցիկ աղջիկներ,
որոնց մէջէն, ինքը պիտի ընտրէր իր ամուսինը։ Ներկա-
յացուած գեղունիներուն մէջէն թաթար ինքնակալը հաւ-
նեցաւ հայ աղջկան մը զոր ըրաւ թագունի մեծատարած
պետութեան։

Հայ ցեղին հոգեկան լաւ յատկութիւնները գրաւական
են որ նոյնը մարմնական բարեմասնութիւններով ալ օժ-
տուած ըլլալու է։ Ազնիւ ու բարի հագին առաւելապէս
գեղեցիկ մարմնոյ մէջ կրնայ պարփակուիլ ու սնանիլ։
Հայ իգական սեռը այժմ ալ ակնառու և չքնաղ ներկայա-
ցուցիչներ ունի գեղեցկութեան։ Դժբախտաբար մեր իգա-
կան սեռը գիտակից ու ինքնավստահ կերպով չի շարժիր
այս մարզին մէջ, որով իր շնորհներն ու առաւելութիւն-
ները ծածուկ կը մնան։ Այս անհոգութիւնն սւ առտարբե-
րութիւնը պատճառ կ'ըլլան որ անիկա անտեսէ մարմնոյն
խնամքն ու արդուզարդը։ Յաճախ պատահած է որ դիմա-
ցինը կը փոխէ այն լաւ կարծիքը, զոր կազմած էր այս
կամ այն կնոջ նկատմամբ, լոկ անոր այս թերութեան
պատճառաւ։ Գնահատութեան դրուածը պարզուելու է, երե-
ւալու է։

ՀԱՄԱՐՈՒ

1 Դեկտ. 1929

ՅԱՐԳԵԼԻ ՅՈՐԵԼԻԱՐԻՆ

Մ Ա Ս Ի Ն

**ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄՏԵՐԻՄ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԷ
ԵՒ ԵՐԱՆՏԱԳԷՏ ՍԱՆԵՐԷ**

ՀԱՄԵՍՏԱՇՈՒՔ ՄԵԾԱԽՈՐԸ

Առաջին, Մարդկութեան ծանր բեռը թեթեւցնելու սահմանուած արժանաւորներէն մէկն է Հայր Ն. Ծ. Վ. Համբարեան, անշուշտ Մեծաւորը Բանկալթիի Մխիթարեան լիսէին: Ծշմարտապէս մարի մարդ, իր լուռ ու ամփոփ արտաքինէն իսկ կը ծորի հմտութեան առատութիւնը: Միշտ մեղմ, միշտ խաղաղ, աշխատանքէն ծանրացած ըրբերուն մէջ կարծես կը սեղմէ իմաստութիւնը, դարեւրու և օրուան իմաստութիւնը:

Մխիթարեան օգտուած Ուխտաւոր, համբարատար ու գիտ՝ համբարած է պատմական, լեզուական և փիլիսոփայական գիտութեանց պաշար մը, և անկարելի է մօտենալ իրեն և հեռանալ ձեռնունայն:

Քանիցս ներած եմ ինքս ինծի, իր բազմազբազ ընկերները կասեցնելու անփափկաւարութիւնը, փարատելու համար միտքս մշուշող վարկած մը, կամ լեզուական կրն՝ ճիշտ՝ որու նկատմամբ վարանքի մէջ եղած ըլլամ:

Աւելորդ է ըսել թէ՛ համոզուած ու գոհ վերադարձած եմ ամէն առթիւ, Վկայ ըլլալէ վերջ իր միտքի ուժգին գրոհին:

Անգամ մը, «Հայ կին»ի հին բարի օրերուն, Քրանսիսներէն գրուած շարժապատկերովէս մը դրկած է մեր նըրբատաղանդ(*) գրագիտունհիներէն՝ Միոէյ: Սաֆոյի կեանքէն ղմայլելի կտոր մըն էր և նորութիւն, որով կ'ուզէի անպատճառ և ամբողջապէս բացառիկ թիւ մը կազմել: Մեծ եռանդով սկսայ թարգմանութեան, մինչեւ այն կէտը՝ ուր դէմ առ դէմ եկայ magadis բառին: Բոլոր բառարան-

(*) Օր. Եագութ Նագաշեան, դուստրը պալատական թարգման Տ. Բ. Ե. Նագաշեանի եւ թողունհին՝ Տատեսն Շարութիւն փաշայի:

ները արձագանդ չտուին: Դիմեցի լեզուազէտ բարեկամներու և բարեկամներու բարեկամներուն: Ի զո՛ւր: Միտէյ Յունաստան կը գտնուէր այդ պահուն և «Հայ կին»ի կազմակերպի թիւին համար երկու խեղճուկ օր կը մնար միայն: Ի՞նչ ընել: Ձէի կրնար ետ կենալ, չէի կրնար քայլ առնել, չէի կրնար մաքսախոյս ըլլալ: Պէտք էր, պէտք էր ծանօթանալ այդ անլիտան «Մակատի»ին:

Դիտած էք որ, ծայրայեղ յուսահատութիւնը գերադրական լոյս մը կը ծագէ: Այդէս էր որ միտքս թռաւ յանկարծ Հայր Համբարեանին: Գրեթէ վստահ ու թեթեւոտ, զարկի դուռը վարժարանին: Եւ եղաւ որ, խորահոլտ Մեծաւորը չգիտնար այդ բառը: Այլ սակայն այն երբեք չօգտուեցաւ մարդկային տկարութենէն: Անմիջապէս, գիտունի վայել պարզութեամբ զօրաշարժի ենթարկեց իր հաստատութեան օտար ուսուցիչները: Ապարդիւն...: Օր. Նազաչեան ո՛ւրկէ գտեր էր այդ չըլլալիք բառը, որով կարծես ասպարէզ կը կարգար բոլորիս, յունական կապուտագեղ երկինքի անդորրին տակ, երազուն ու չարածնի:

Հայր Համբարեան սակայն չպարտուեցաւ, ո՛չ իսկ վայրկեան մը: Վճռեց: Կարծես անձայն ուխտ մը ըրած ըլլար ինքնիրեն այն պահուն՝ երբ կ'ըսէր ինծի.

— Դուք շարունակելով հանդերձ թարգմանութիւնը, քսանըչորս ժամ միջոց տուէք ինծի:

Վերադարձա՛յ: Հազիւ գրասեղանիս գլուխը անցած՝ մեր տնտակցութենէն ոչ իսկ ժամ մը վերջ, Մխիթարեան ուսանող մը նամակ մը բերաւ ին ի: Բացի զայն թըրթռուն հոգիով մը: Ո՛հ, հատիկ հատիկ, խելօք գիրերով, Հայր Համբարեան կը գրէր. «Magadis կը նշանակէ տառնաղեան քնար»:

Սաֆօ իր սիրոյ յուսալից ցանկութիւններուն մէջ, իր սիրահարը ամոքելու համար, քնարին վրայ լարեր աւելցուցեր, անոնց թիւը տասնի բարձրացուցեր էր: Երաժշտական այդ հնօրեայ գործիքն էր magadis:

Մեծաւոր Հայրը զայն գտեր էր գերման համայնա-
դիտարանէն: Ի՛նչ գեղեցիկ կամքի դաս:

Այս պարզ գէպքը միշտ թարմ կը մնայ յիշողութեանս
մէջ, և կ'ուզեմ որ, ան այս տողերուս հետ գտնէ երախ-
տագիտութիւնը՝ զոր կը պարտիմ իրեն, գրական կեանքիս
դժուարին մէկ վայրկեանին ինծի ընձեռած վեհանձն օժան-
դակութեան առթիւ:

Այս օժանդակութիւնը, մնաց որ, ինք ամէն օր կը
շնայլէ ամենուն, սերունդներու միաքերուն, որպէս ճշգ-
րիտ մտաւորական, որպէս բարձրօրէն դաստիարակ մա-
նաւանդ, երախտապարտ թողլով համայն ազգը:

ՀԱՅԿԱՆՈՅԵ ՄԱՌԻ

11. 1 - 47

ՏԱՅՐ ՏԱՄԲԱՐԵԱՆ

Վաստակաբեկ հոգի մը, որ միշտ բան մը կը կրէ իր վրայ մեր դարաւոր մշակոյթէն: Լեզու և դպրութիւն, գրաբար և մատենագրութիւն իրենց խորհրդալի բաւիղներով հրապուրուած և խանդավառուած իր կրօնական միտքը, որ երկարօրէն թափառած է այդ թաքուն ճամբաներուն մէջ, ջանալով լուսաւորել անոնց խորշերը իր իմացականութեան լապտերով:

Հայր Համբարեան մէկն է մեր սրբազան աւանդութիւններուն անվիատ խուղարկիչներէն: Եթէ բանասիրութիւնը շատերու համար եղած է նիւթական բաղձատուութիւններու կամ մեքենական արտագրումներու սովորութիւն մը միայն, այս խոհուն վարդապետին մօտ հազած է բոլորովին տարբեր նկարագիր մը, և եղած է շունչ և հոգի, կեանք ու ապրում, ժողովուրդի մը ներքին խոյանքներուն մշտատեւ սարսուռը: Եթէ մատենագրութիւնը կը շփոթուի այսօր ցամաք ծանօթութիւններու և թուականներու կամ եղելութեանց լուսաբանութեան հետ, Հայր Համբարեանի համար կը մնայ միշտ մտքի խաղարկութիւններու տեւական երջանկութիւն մը, ուր կրնանք փնտռել և գտնել իր նուրը ու խուսափուկ հոգին, իր պէսպիսուն հմտութիւնն ու իր տոկոսն մշակոյթը:

Առանց այս տուրքերուն կրօնաւորը անկատար պիտի մնար Հայր Համբարեանի մէջ: Եկեղեցին եթէ մարդը կը դրահէ բարոյական դէնքերով և անոր մէջ կը բանայ հոգեւոր վայելքներու ամենէն կոյս աղբիւրը, Մշակոյթն ալ իբր հաւատք և դադափար կը լրացնէ կրօնքին դերը և անհնարին կ'ընծայէ մտքի անկախութիւն և ամբողջական դաստիարակութիւն մը:

Հայր Համբարեան կը պատկանի այս երկու գուգահեռ դպրոցներուն, և ատով իսկ արժանի է հաւաքական ա՛նձ ծարանքի:

ԵՊ. ՍԻՄԻԷՇԵԱՆ

Հ. ՄԱՅԵԱԿ Ծ. Վ. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆԻ ՅՈՒԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՍԱՆԵՐՈՒՆ

Երախտագիտութիւնը ինչքան ճիշտ պիտի ըլլար նմանցնել արեւածաղիկին, որ միշտ լոյսը կը փնտոէ, անոր կը դարձնէ իր դեղնասոււն սկաւառակը, ճառագայթներու մաքրութենէն կ'առնէ իր կենսունակութիւնը ու կը դառնայ նմանակերպ կատարելութեան տեսակէ՞մը խորհրդանշէ:

Հրահանգիչ ու գնահատելի է ձեռնարկը, որով դուք կ'ուզէք տօնել հայ լեզուի ու մատենագրութեան բծախընդիր վաստակաւորի մը, Ձեր բազմարդիւն ուսուցչապետին կրթական ու գրական գործունէութեան Յորելեանը:

Հ. Հմայեակ Ծ. Վրդ. Համբարեան, իր առաքնի կեանքով և իր հանրանուէր ծառայութիւններով արդէն իսկ շահած է ընդհանուր համակրանքը և յարգանքի արժանի ըլլալու իրաւունքը: Իսկ եթէ այսօր մեծարանքի այդ արտայայտութիւնը կուգայ երախտագէտ իր սաներէն, իր ձեռնասուններէն, անհամեմատ արժէք ու նշանակութիւն կ'ստանայ: Վասնզի իր ցանքն է որ կը պողաբերի այժմ՝ իր հովանիին և դեռ կենսառոյգ իր շունչին տակ:

ՄԵԾ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ ՀԱՅՐ ՀՄԱՅԵԱԿ ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ

Դրեց՝ Ա. ԱԿԻՆԵԱՆ

«Ուսուցիչը այն անգն
է որ կ'օգնէ մեզ եւ կը
ոռավեցնէ ամէն օր առա-
քինի կեանք մը ապրելու
դժուարին գործը»

ՔԱՐԼԱՅԼ

Հայր Հմայեակը Բարլայլի վերի բացատրութիւնը իր անձին վրայ մարմնաւորող ուսուցիչն է։ Սերունդներ անցած են իր ձեռքէն։ Պատանիներուն մտային զարգացման չափ նկարագրի զարգացումն ալ անոր մտահոգութիւնը եղած է միշտ։

Հայր Հմայեակ իրական ուսուցիչն է որ իր խնամքին յանձնուած պատանիներուն չէ բաւականացած միայն սորվեցնելով, այլ ջանք թափած է կերտելու անոնց նկարագիրը եւ դնելու անոնց մէջ ուսման տենչը։ Ի՞նչ պիտի արժէր միայն ուսումը, եթէ ուսանողին մօտ ուսանողը իւտէսլի մը չվերածուէր։ Առանց այդ խոչալին պատանին կը նմանի պաղ երկաթի մը, իսկ ուսուցիչը մոլորճը պաղ երկաթին վրայ ի զուր իջեցնող երկաթագործի մը, քանի որ երբ երկաթը պաղ է անկարելի է ձեւ տալ անոր։

Հայր Հմայեակ անշուշտ բաղդաւոր է մեր ուսուցիչներուն նիւթական ճակատագրէն զերծ մնացած ըլլալուն համար, բայց նիւթական բարօրութիւնը ուսուցիչի մը պարտականութեան դժուարութիւնը սահմանափակ չափով մը կը թեթեւցնէ։ Դաստիարակը ըլլայ նիւթապէս տնձուկ կամ բարօր կը նմանի մոմի մը, որ իր շուրջիները

լուսաւորելու համար ինքզինք կ'սպասէ: 45 տարի ուսուցիչ ըլլալ կը նշանակէ 45 տարի շունչ սպասել օգտակար ըլլալու համար մարդկութեան:

Մօլթէ իր ճառերէն մէկուն մէջ ըսած է թէ Սատովայի ճակատամարտը չահած է Բրուսիացի վարժապետը: Անշուշտ Միխիթարեան ստներն ալ կեանքի պայքարին մէջ իրենց տարած բազմաթիւ յաղթանակները կը պարտին Հայր Հմայեակի և իր օգնականներուն, որովհետեւ ասոնք եղած են ճամբու ընկերները բազմաթիւ պատանիներու, որոնք կեանքին ճամբան հարցուցած են իրենց դաստիարակներուն և Հայր Հմայեակ ու իր դորձակիցները ցոյց տուած են ճամբան արաջ, իրենցմէ ալ արաջ, կեանքի պայքարի և յաղթանակներու ճամբան:

Յարգանք ուրեմն Մեծ վարժապետին:

20Ն ԽՈՐԻՆ ՅԱՐԳԱՆԱՑ
ԱՌ ԳԵՐԱՇՆՈՐԻ ՀՄԱՅՆԱԿ Ծ. Վ. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ

Հայ ցեղին սիպար եկեղեցական,
Հայր մը պատուական,
Անսահման սիրով սիրս մը սիրանուէր,
Որ անհրաւէր.
Յոյսով, Հաւատով, Սիրով մ'է եղեր՝
Մեկ սիպար կըղեր:
Բաբունույ Բանին միտս երանաւէս,
Ծառայող յաւէս.
Հըմուտ գերազանց Հայ պերն բարբառին,
Մեր զըրաբարին,
Մըշակ մեծապանծ խանդով ընդոծին,
Կըրբական գործին
Ան տարիներով անձայն անըրշունչ,
Ըսպառելով շունչ,
Յաջողեր է սալ ջանքով մը յամառ,
Սաներ անհամար,
Երկո՛ւնք ոգեսպառ, բայց արդիւնալի,
Յաւէս սխալի,
Անհուն հըրնուանքի յորդառաս աղբիւր
Իր հանոյքով բիւր.
Պոչո՛ւմ հոգեւոր՝ որ երբ կուրծքիդ տակ,
Վի՛ն խորայասակ.
Պառէ իր կըրակ բոցերով անեղջ,
Երակներուդ մեջ,
Հըրայրքը անոր՝ սիրով բոցակեզ,
Ա՛լ կ'առնինքնէ քեզ,
Այսպէս նաեւ մեր Մըխիթարեան Հայր,
Սըրբակըրօն այր,

Մըղումով ներքին իր անձն է զրկեւ,

Տիրոջ ի նրկեւ.

Քրոնելով ուղին Յիսուսի եաշին,

Որուն ինք առջին,

Անհուն պաշտանով եւ խոկմամբ անլուր՝

Կր խոնարհի լուռ,

Բոպէ մ'իսկ երբեք չընթանալով շեղ

Իր կամով ուժեղ,

Երանեալ է այր, որ սիրտով ամուր,

Չունի հակսի մուր.

Ան պիտ' ընդունի՝ երբ հասնի հուսկ ժամ,

Նորոգ կեանքի մը պըսակն անբարեամ:

Ա.ԼԵԽԵՐ ՈՍՏՈՆԳԻՅ ԵՒ ԳՐԻՋ
Հայ Մեծառաքան Բարբառիկ
ԳԻՂԳՐՈՒ ՍԻՄԵՔԷՆԵԱՆ.

10-1-947

Ա.Ն ՍԻՐԵԼԻ ԹՕԼՕ.

Հաճոյ՞քով տեսցած եմ Ձեր երկտողը որով կը հրաւիրեի՞ք զիս աչ մասնակցելու ի պատիւ Դեր. Հ. Հաւյեակ Ծ. Վ. Համբարեանի՝ Ձեր հրատարակելիք Յոքելինական Գրքոյնին:

Արդարեւ ես ինքս աչ որպէս Մխիթարեան սան՝ վայելած եմ ջերմիկ վերաբերումը, գորովն ու խնամքը մեր ուսուցիչներուն, որոնց միշտ ի զուիս կայ եւ կը մնայ Յոքելեար Մեծաւորը: Ու ի՞նչ գեղեցիկ պատեհութիւն, քարոյսպէս հասուցանելու փոքրիկ տկուր մեր տեսցած իմացական դրամագրոյնին, զոր աշխատանքն առատօրէն բաշխեց Մխիթարեան ուսուցչական փառանգը, որուն փառքերէն մին է Հայր Համբարեան, նա՛ երկար տարիներ տնայն է ու վաստակած չքաւքելու հաւար տնայններու՝ հիւսիսն ու նիւթը Հայ Գրիկն ու Գրականութեան, մշակոյթի յեղաշրջական պատմութեան եւ ոսկեղինիկ մեր մատենագրութեան:

Ու այսօր տնայնիկ եւ դասական դիպքերն ու դիմաքերն հայ ժողովրդեան, իրենց շնորհագեղ հոյովն ու շարժով՝ վառ կը մնան միշտ մեր յիշողութեան մէջ եւ հանդիսաւորապէս կը տողանցեն մեր հոգեկան աշխարհը: Մեզ դժուար չէ այժմ, գծել Հայոց հոգիներու Լուսաւորչիկ Գրիգորի, մտքերու լուսաւորիչներուն՝ Սահակին ու Մաշտոցին, անոնց անմիջական եւ յետագայ դարերու աշակերտներուն՝ Եղնիկներու, Եղիշէներու, Մովսէսներու իմաստասեր հոգիներուն՝ արտաքին դիմաքերն ու երանգները՝ համաձայն իւրաքանչիւրին մասնայայտօրէն արժանիքներուն, հոգեկան ու իմացական ձիրքերուն: Մեր երեսփայտութիւնը շինած է արդէն անոնց պատկերները, որոնք կ'ապրին մեր մէջ կենդանի գոյներով:

Ահա՛ թէ ինչու հայ միտքն ու սիրտը ընդհանրապէս եւ Մխիթարեան սաներու մասնաւորաբար՝ շատ քան կը պատրաստեն մեր մշակոյթը տնայններու պատմական ազգիւ հոգիներուն, որոնցմէ մին է անկասկած մեր ուսուցիչն ու մեծաւորը՝ Յոքելեար Վարդապետը:

Թեև ուսանողական ֆադրիկ պարսականութիւն՝ բայց դժբախտութիւն մըն է միանգամայն ինձ աշտ պահանած Փախիթիս Տօթօրայի Ա. ֆննութեան մէջ ըլլալս, որ ոչ իսկ պահիկ մը միջոց կուսայ սարքեր նիւթով զբաղելու եւ համաձայն Ձեր հրահրին ինովսանն արժանի ներքողեանն հիւսելու կամ կազմելու գրական պատկ մը՝ անցնելու համար Յոթելեարին բաց ու բարձր ճակտին:

Մեր յառգելի ունուցիչն ու վարդապետը, միւրելի Թօօ, բացակայութիւնս Յոթելիական Հաստին մէջ սպասուած դրութեանը, թոչասու եւ ներողաւիտ աշխով պիտի դիտէ, երբ վերահասու: յինի որ միջոցն ու ժամանակը կը պակսին ինձ աշտ: Զրկանք մըն է ինձ համար, որով չեմ կրնար մասնակցի Ձեր կազմելիք գրական խնդրոյքին: Սակայն երբ ոչ գրչով, հոգւոյս բոլոր բախովը Ձեզ հետ եմ: Կար եւ կարողութիւն կը մաղթեմ Ձեզի՝ արժանապէս հանդիսաւորելու Յոթելիական Տօնը: Հայր Համբարեանի՝ տոնմային դաստիարակութեան ախոյեանին, որուն եմ եւ կը մնամ միշտ

Երախագէտ ստեր՝

19 փետր. 1947

Վ.Ա.Բ. ՇԻՆԱԶԵՐ

Առ

**ԳԵՐԱՇՆՈՐԻ ՀԱՅՐ ՀՄԱՅԵԱԿ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐՊԱԿԵՏ
ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ, ՎԱՍՏԱԿԱՆՈՐ ՄԻԱՐԲԱՆ ՄԽԻՔԱՐ-
ԵԱՆ Ուխտին եւ ՄԵԾԱՆՈՐ ՄԽԻՔԱՐԵԱՆ
ՎԱՆԱՏԱՆ Եւ ԿՐՔԱՐԱՆԻ**

Միաբանութենէկ յոյս տեսած՝ մտաւորական եւ մշակոյ-
թային մեծապէս օգտակար ծառայութիւններ մատուցած՝ «Հան-
դէս Ամսօրեայ»ի սփնջան աշխատակիցն եղած՝ «Երեւնիա Չե-
շեպի»ի Հարանպօյայ Պատմութիւն» հեղինակութիւնն եւ այլ
գանազան գրութիւններովը անոր հջերը զարդարած՝ հոգեւորս
եղբայրս՝ Տօֆթօր Վահրամ Յ, Թորգոմեան եւ նուազս, Ձեր
երկարամեայ գնահատականացն արժանացած, ինչպէս եւ մեկ-
նական գողտիկ վերաբերմունքն ու համակրանքը վայելած
ըլլալու բաղդորոշ հանգամանքս, զիս՝ իրաւունք կ'առաջնորդէ
երջանկութիւնն ունենալու՝ անկեղծ, համեւս եւ սրագին
շնորհաւորութիւններս յայտնելու Ձերդ Գերաշնորհութեանը
Քանանայական եւ Դասիարակչական 45 ամեայ բարեբաւսիկ
Յորեղանին առթիւ:

Ձեր ընդգրկած կրթական ասպարեզը առաս ու պատառքեր
հունձներ տուաւ Երկրին, Պետութեան եւ Համայնքին հասցնե-
լով՝ բարեկիրք, գիտական եւ օգտակար հոյլ մը սերունդներ:

Ի՛նչ մեծ երջանկութիւն եւ հոգեկան մխիթարութիւն ու
դադնեայ պսակ ձեր խոնջեալ ճակիին:

Ձեզ համար կը ցանկամ որ ընդ Երկար վայելե՛ք, առողջ

եւ անդորր կեանք, որպէսզի իբր մշակ սիրագեղ միշտ դաշա-
րագեղ պահեմք Մխիթարեան անդաստանը, ուր արգասաւորին
ւսոյ եւ կենսութեան սերմերը ապագայ խոստմնայից կեանքե-
րու:

Մնամ յարգալիտ զգացմամբ՝

Հիմնադիր եւ նախկին Ուսուցչապետ
Պուրսայի Շերամադիտ. Ուսումնարանի
եւ նախկին Ատենապետ Ազգային
Վարչական Ժողովոյ

ԳԼՈՐԳ. Բ. ԹՈՐԿՈՄԵԱՆ.

**Ի Տօնի Սբ. Հրատափաւ
Յարութեան**

Պէտքով, 6 Ապրիլ 1947

Վ Ե Ր Ջ Ա Բ Ա Ն

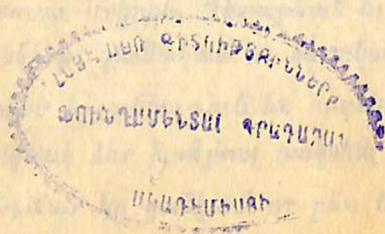
Իբրեւ իր սաները, որոնք սխալելի առիթն ունեցան վաշելելու իր հայրական գորովն ու հոգածութիւնը եւ բաժին հանելու իրենց՝ իր յորդանոն հմտութենէն, սիրով եւ ակնածանով կը խոնարհինք Գեղյարգելի Մեծաւոր Հօր քառասուն-եւհինգամեայ վասակին առջեւ:

Գիտենք՝ թէ այս գրքոյկը շա՛տ չնչին մեկ տուրքն է այն երախտիքին, զոր կը սածենք բազմադիւն Գեղյ. Յոբէլեարին հանդէպ, որովհետեւ կան ա՛յնպիսի վսեմ ծառայութիւններ, որոնց դիւմ հնարաւոր չէ փոխադարձ վարձատրութեան վրայ խորհիլ, բայց եթէ քաջ այն ճանապարհէն, զոր կը հարթի մեզի համար գոհաբերուող կեանք մը:

ԶԱՐԵՀ ԵՍԼՏԸԶԵԱՆ

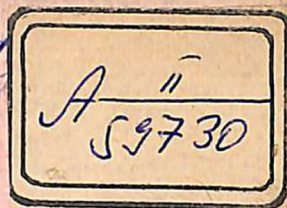
Նախագահ Միւրք. Սաւուց Միւրքեան
Գրական Յանձնախումբի

16-2-947

[504]

56

ԳԱՆ ՀԻՄՆԱՐԱՊ ԳԻՒՆ. ԳՐԱՊ.

220059730